

1) Kostecký, T. (2000) Volební systémy a politický konflikt v prostoru. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (ed.) Stát, prostor, politika. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, str. 242-262.

Klíčová slova:

volby, volební systémy, demokracie, gerrymandering, volební obvod

Obsah:

Jak již napovídá název textu, autor se zde zabývá tématy kolem voleb, typy volebních systémů, o možnostech ovlivňování voleb a o vlivu voleb na vládu a celou politickou reprezentaci.

První kapitola je věnována volebním systémům. Vymezují se zde dva krajní typy volebních systémů, jedním z nich je volební systém většinového typu, druhým je volební systém poměrného zastoupení.

Základní princip systému většinového typu je najít kandidáta, který má mezi voliči největší podporu. Prvním subtypem je pluralitní systém (systém relativní většiny). V tomto systému získá daný post kandidát s největším počtem hlasů, i kdyby to bylo třeba jen dvacet procent. Vystává zde ovšem otázka, na kolik je tento systém většinový. Jinou alternativou je systém absolutní většiny, kde nutné pro vítězství získat více než 50% hlasů. Proto v tomto systému se voleb většinou účastní pouze dva kandidáti. Pokud nechceme omezovat počet kandidátů, je nutné udělat volby vícekolově nebo použít princip alternativního hlasu.

Na druhém okraji volebních systémů je systém poměrného zastoupení. V tomto volebním systému se používají stranické kandidátky, což dává velký vliv vedení politických stran, které určují pořadí na kandidátkách. Existuje několik typů tohoto systému, v závislosti na možnostech voliče pracovat s kandidátkami. První formou jsou přísně vázané kandidátky, kde volič nemá žádné možnosti kandidátky měnit a může volit pouze stranu. Dalším typem jsou vázané kandidátní listiny, zde nemohou voliči měnit jména na listině, ale mohou pomocí preferenčních hlasů měnit pořadí na kandidátkách. Aby měl volič možnost měnit také jména na kandidátní listině, museli by se použít volné kandidátní listiny, kde je možné škrtnat i dopisovat nová jména. Další hledisko, jak je možné od sebe odlišit jednotlivé systémy, je na jaké úrovni se přidělují mandáty. Za zcela čistý je považován systém, kdy je celá země jeden volební obvod. Další z možností je, když jsou kandidátky regionální, ale mandáty se přidělují na celostátní úrovni. Poslední možností je mít kandidátku regionální a na stejné úrovni rozdělovat mandáty. V tomto systému zbývá po volbě ještě mnoho mandátů, ty se pak rozdělují v druhém skrutiniu. Pokud bychom chtěli přidělit všechny mandáty v jednom kroku, mohli bychom využít volebního dělitele. Princip je jednoduchý, volební zisky jednotlivých stran jsou děleny řadou čísel, tato čísla jsou seřazena do tabulky, jednotlivé mandáty jsou pak přiděleny stranám s největším číslem. Používají se různé varianty volebního dělitele odlišující se řadou čísel d'Honftův (1,2,3..), A.S.Lagueův (1,3,5..), Koudelkův (1,42;2;3..), Huntingotonův (1,41;2,45;3,46).

V druhé kapitole se autor věnuje výhodám a nevýhodám jednotlivých volebních systémů. Nyní se budeme věnovat kladům a záporům většinového systému. Pro voliče je srozumitelný, volí se konkrétní osoba, která má větší odpovědnost ke svým volitelům, kteří ho mohou v některých systémech dokonce odvolat. Omezuje se vliv politických stran, ti mohou delegovat kandidáty pouze známé a oblíbené v daném obvodě, z tohoto důvodu se však může klást větší důraz na řešení místních problémů před národními. Potlačuje extremistické strany a dává větší šanci stranám umírněným. Zároveň ale ztěžuje prosadit se novým myšlenkám. Nutí strany, aby již před volbami přiznali s kým by mohli uzavřít povolební spojení. Tento

system většinou vede k vytvoření stabilní vlády, uplatňuje se zde zákon krychle, kdy poměr získaných křesel je poměr třetích mocnin získaných hlasů. Záporom tohoto systému je, že nejvíce mandátů může získat i strana, která nezískala nejvíce hlasů, protože se jedná o obvody v nichž zvítězila. Spojuje získanou moc s odpovědností stran, protože vládne většinou jednobarevná vláda, nemůže se při porušení předvolebního slibu vymlouvat na koaliční partnery.

I systém poměrného zastoupení má své výhody a úskalí. Složení parlamentu se blíží volebním názorům, je zastoupena širší škála názorů. Koaliční systém je určitou variantou proti náhlým změnám vládní politiky, naopak někdy dává příliš velký vliv malým stranám, neboť ti mohou při vzniku dané koalice tvořit pomyslný jazýček na vahách. Poměrný systém vede k větší roztržiténosti parlamentu a více barevné vlády mají nižší stabilitu. Ve většinovém systému hlasovat pro jasného outsidera nemá smysl, proto se snižuje motivace se voleb zúčastnit, ve většinovém systému žádný hlas nepropadá. Také zastoupení různých menšin je pravděpodobnější v poměrném systému, často je i upuštěno od omezující procentuální klauzule. Jelikož mandát je spjatý s politickou stranou, není nutné po odstoupení dělat doplňující volby, jak to tomu u většinového systému. Velkou nevýhodou většinového systému je potenciální možnost ovlivňovat výsledky voleb pomocí změny volebních obvodů, tento problém poměrný systém vylučuje.

Jak již bylo řečeno ovlivňují výsledky voleb různé okolnosti, velký význam zvláště u většinového systému má vymezení volebních obvodů. Termínem malapportionment se označuje situace, kdy jsou vymezeny nestejně velké volební obvody. V tomto případě jsou diskriminováni voliči velkých obvodů, neboť pro získání mandátů je třeba více hlasů. Druhá manipulace je skryta pod termínem gerrymandering, kde se mění hranice obvodů tak, aby to vyhovovalo jedné straně. Pokud je podpora stranám stála, obvody se udělají tak, aby jedna strana vyhrála ve více obvodech byť jen o kousek. Aby se zabránilo ovlivňování volebních obvodů, je nutné ji odebrat z pravomoci exekutivy, nebo stanovit jasná pravidla. Existují určitá kritéria, podle kterých by se měli obvody vymežovat. Do první skupiny patří kritéria ústavní. Měla by být dodržena stejná populační velikost volebních obvodů a stejná pravděpodobnost reprezentace pro různé rasové nebo jazykové skupiny. Zde ovšem vyvstává otázka, které skupiny by měli být chráněny a které nikoli. Dále jsou zde politicko-geografická kritéria. Existuje dilema zda zvolený politik reprezentuje politickou jednotku nebo její obyvatele, tudíž zda by větší jednotky mělo reprezentovat více lidí. Pokud je to možné doporučuje se, aby volební obvody kopírovali administrativní členění. Politická kritéria vyžadují, aby se nedělali časté změny ve volebních obvodech, a aby nebyly obvody příliš vyrovnané. Obě tyto záležitosti vedou k nestabilitě.

V poslední kapitole se autor věnuje aplikaci předcházejícího na volby ve státech střední Evropy.

Komentář:

V článku autor rozumnou a poměrně jednoduchou formou popisuje a vysvětluje typy, vlastnosti a výhody jednotlivým systémům. Určitě přínosné byly doplňující rámečky, které grafickou formou pomohli vysvětlit slovně těžko popsatelné pojmy a jevy.

S autorem nejvíce souhlasím s tím, že se těžko dá zjistit, který systém je demokratičtější a spravedlivější. V tomto ohledu spíše článek vede k přemýšlení a k vytvoření vlastního názoru.

Zajímavá by byla diskuze o tom, který ze jmenovaných typů volebního systému by byl lepší pro prostředí české politiky a co by se mohlo změnit při změně volebního systému.

2) Jehlička, P., Sýkora, L. (1991) Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920 – 1990). Sborník ČGS, 96 (2), str. 81-95.

Klíčová slova:

Obsah:

Srovnání výsledků voleb v roce 1990 a výsledků v letech 1920 až 1946 ukazuje jistou podobnost. Tato podobnost není pouze ve stabilitě získaných hlasů určitých stran, ale také v územním rozložení těchto zisků.

V našem výzkumu můžeme označit čtyři tzv. tradiční strany: Československá strana lidová (ČSL), Československá strana socialistická (ČSS), Československá sociální demokracie (ČSSD) a Komunistickou stranu Československa (KSČ). Tyto strany považujeme za tradiční, protože kandidovali ve všech volbách před „socialistickou érou“, to znamená ve volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění v letech 1920, 1925, 1929, 1935 a 1946 a do obou sněmoven Federálního shromáždění v roce 1989. Výjimkou byla KSČ, která vznikla až v roce 1921.

Naším hlavním úkolem je zjistit, zda oblasti tradiční podpory jednotlivých stran přežily i přes desetiletí „socialistické éry“. Pro potřeby analýzy si musíme vysvětlit několik termínů. Nejprve si seřadíme sestupně okresy podle relativní hodnoty volební podpory. V těchto okresech budeme postupně sčítat absolutní počty získaných hlasů. Okresy spadající do hranice 50% budeme považovat za území volební podpory. Oblasti, ve kterých získala strana volební podporu v celém sledovaném období se nazývá území stabilní volební podpory.

Za území stabilní volební podpory ČSL můžeme v podstatě považovat celé území jižní Moravy. Výjimkou je pohraničí, dále průmyslové oblasti Brna, Prostějova, Olomouce a Zlína. Za voliče této strany můžeme tudíž považovat obyvatele venkovských oblastí. ČSS má stabilní podporu ve východních Čechách, v Praze s středních Čechách, v Brně, v Plzni a ve Zlíně. Svě voliče ČSS nachází ve větších městech u dělníků s určitým postavením. Největší přesuny jádrových oblastí sledujeme u ČSSD. Jádro volební podpory nalezneme v zázemí Plzně, ve východních Čechách, také v pánevních oblastech severních Čech a Moravy. Svoji podporu KSČ nachází v Kladensku, v pohraničí a také na Ostravsku.

Předcházející kapitola zkoumala, zda jednotlivé strany získávají svoji podporu stále ve stejných oblastech, nyní budeme zkoumat, zda tato podpora územně koncentrována, nebo zda je rozprostřena rovnoměrně v území. Okresy opět seřadíme podle relativního zisku strany a sčítáme absolutní počty hlasů. K vyjádření této skutečnosti nám pomohou tři indexy míra územní koncentrace (Muk), míra volební úspěšnosti (Mvu) a čistá míra koncentrace (ČMuk). Tyto indexy se počítají na třech úrovních z absolutního zisku hlasů pro danou stranu (25%, 50%, 75%, označujeme jako x). Muk se vypočítá jako poměr podílu hlasů (x) ku velikosti území, kterém byli tyto hlasy získány (podíl z území ČR). Muk ukazuje kolikrát více voličů se vyskytuje na jednotku území, než je republikový průměr. Mvu se počítá obdobně, ale do jmenovatele se posadí podíl hlasů pro tuto stranu v daném území. Index ukazuje kolikrát vyšší procento hlasů strana získala v oblastech x. ČMuk se vypočítá jako podíl Muk a Mvu a ukazuje, zda má strana podporu hustěji zalidněných oblastech nebo naopak. Z vypočtených charakteristik vyplynulo, že ČLS má podporu rozsáhlých území spíše venkovského charakteru. ČSS ovládalo městský vysoce koncentrovaný prostor. Podpora pro ČSSD a KSČ byla volněji rozmístěna v území republiky.

Hodnocení:

Text byl zajímavým příkladem pohledu na volební výsledky. V části, která se věnuje pohledu na historii výsledků voleb, si může čtenář ucelit a doplnit myšlenky o historii naší politické scény.

Nejzajímavější a nejvíce aktuální mi přišla část věnující se územní stabilitě volební podpory. I do dnešní dob zůstává na mysli geografů voleb najít místa nebo regiony, kde mají jednotlivé strany trvalou podporu. Na podobnou analýzu by bylo možné navázat a hledat pozadí a důvody, proč právě v tomto regionu je strana oblíbená. Nejvíce stabilní i dnes zůstává podpora ČSL, mapové vyjádření navíc dobře ukazuje na územní celistvost volební podpory.

I v závěrečné kapitole máme možnost rozšířit svoje znalosti. Počítané indexy pomáhají vysvětlit územní charakteristiku a rozložení voličů v prostoru. Někdy ovšem zůstává otázkou, zda přání není otcem myšlenky, neboli zda autor si předem nepřije určitou interpretaci výsledků a teprve podle toho netvoří indexy.

Otázky:

Důvody podpory různých stran v různých podmínka (venkov * město). Možnosti využití znalostí geografa v předvolební kampani. (I když moc nevím jestli by byl někdo ochoten o podobném tématu debatovat)